

HOZIRGI O'ZBEK ADABIY TILIDA SIFAT SO'Z TURKUMI VA SIFAT DARAJALARI

Anvarova Dilnoza

Andijon davlat pedagogika institute

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

talabasi

Annotatsiya : Mazkur maqolada sifat so'z turkumi va sifatning darajalari asliy sifat va nisbiy sifatlar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar : Morfologiya, sifat so'z turkumi, sifat darajalari, asliy sifat, nisbiy sifat, sifatning ma'noviy guruhlari.

¹Jinsi, tili, irqiy, milliy mansubligi, e'tiqodi, dinga munosabati, iyyimoiy kelib chiqishi, xizmat turi, iyyimoiy mavqei, turar joyi, O'zbekiston Respublikasi hududida qancha vaqt yashayotganligidan qat'i nazar, har kimga bilim olishda teng huquqlar kafolatlanadi.

Bilim olish huquqi:

Davlat va nodavlat ta'lim muassasalarini rivojlantirish;

Ishlab chiqarishdan ajralgan va ajralmagan holda ta'lim olishni tashkil etish;
ta'lim va kadrlar tayyorlash davlat dasturlari asosida bepul o'qitish, shuningdek ta'lim muassasalarida shartnoma asosida to'lov evaziga kasb-hunar o'rgatish;
barcha turdagi ta'lim muassasalarining bitiruvchilari keying bosqichdagi o'quv yurtlariga kirishda teng huquqlarga ega bo'lish;

¹ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 9-son, 225-modda ; 2013 y., 41-son 543-modda

oilada yoki o'zi mustqil ravishda bilim olgan fuqorolarga akkreditatsiyadan o'tgan ta'lim muassasalarida eksternat tartibida attestatsiyadan o'tish huquqini berish orqali ta'minlanadi.

Boshqa davlatlarning fuqorolari O'zbekiston Respublikasi xalqaro shartnomalarga muvofiq bilim olish huquqiga ega.

Respublikada istiqomat qilayotgan fuqaroligi bo'lmagan shaxslar bilim olishda O'zbekiston Respublikasi fuqorolari bilan teng huquqlarga ega.

Sifat- Otga bog'lanib uning belgisini va qanday? Qanaqa? So'roqlariga javob bo'ladigan so'zlarga sifat deyiladi. **Masalan:** go'zal, baland, xushbo'y, kemtik.

Sifatlar tuzulishiga ko'ra turlari: soda sifatlar, qo'shma sifatlar, juft sifatlar, takroriy sifatlariga bo'linadi.

Sodda sifatlar: tarkibiga ko'ra tub va yasama bo'ladi. Tarkibiy qismlarga bo'linmaydigan sifatlar tub sifatlar sananaladi. SHakl yasalishi qismi bundan mustasno **Masalan:** Qari, qoramtir, eskiroq, sariq. Asos va yasovchi qismiga bo'linadigan sifatlar esa yasama sifatlar deyiladi. Yasama sifatlar asosga qo'shimcha qo'shish yoki so'z qo'shish orqali hosil boladi. Guldor, sezgir, turkey, xushsurat, kechki, sofdil, toshbag'ir.

Qo'shma sifatlar: ikki va undan ortiq asoslardan tarkib topgan sifatlardir. Qo'shma sifatlar, asosan, qo'shib yoziladi. Qo'shma sifatlar tarkibi quyidagi so'z turkumlaridan bo'ladi: jigarrang, bodomqovoq, toshyurak, ot+otdan; sofdil, shirinso'z, sifat+otdan, osmono'par, mehnatsevar, ot+fe'ldan.

Juft sifatlar: o'zaro yaqin ma'noli yoki zid ma'noli ikki asosning juftlashishidan hosil bo'ladi. **Masalan;** katta-kichik, oq-qora, yaxshi-yomon, zid ma'noli qismlardan, uzuq-yuluq, esli-xushli yaqin ma'noli qismlardan tarkib topgan. Juft sifat qismlari chiziqcha bilan yoziladi. Qismlar orasida –u, -yu, yuklama-bog'lovchilari bo'lsa, ular o'rtasida chiziqcha qo'yiladi va ajratib yoziladi: yakka-yu yagona.

Takroriy sifatlar: bir asosning takrorlanishidan hosil bo'ladi va ular belgisini ta'kidlab, kuchaytirib ifodalashga xizmat qiladi: yangi-yangi, elas-elas, maydamayda, barra-barra.

Asliy va nisbiy sifatlar

Belgini to'g'ridan-to'g'ri ifodalaydigan va uni darajalab ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lgan sifatlar **asliy sifatlar** deyiladi. Go'zal, suvli, achchiq, aqlli, yuzaki, yaxshi, qiziq, egri, novcha, ozoda.

Nisbiy sifatlar: belgini to'g'ridan-to'g'ri emas, balki boshqa bir tushunchaga nisbatlangan holda ifodalaydigan va daraja ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lmagan sifatlardir. Yozgi, yig'ma, derazali, devoriy, g'ishtin, do'ppili, serg'alva.

Sifatning- ma'noviy guruhlari

- 1) Xususiyat: quvnoq, jahldor, shinam.
- 2) Rang-tus: qizil, sariq, moviy.
- 3) Maza-ta'm: shirin, achchiq, mazali, nordon, chuchuk, sho'r.
- 4) Hid bo'y: Xushbo'y, shirin, yoqimli, muattar.
- 5) Hajm-o'lchov: baland-past, katta-kichik, mitti, keng, tor.
- 6) Makon-zamon: (-gi, -ki, -qi,) kuzgi, kechki, pastki, yuqori, past.

Sifat darajalari :

- 1) Oddiy daraja: Qizil, ulkan, gigant, mitti, ho'l, sariq.
- 2) Orttirma daraja
 - A) Sintaktik usul: juda g'oyat eng, bag'oyat, to'q+oddiy daraja
 - B) Fonetik usul: qip-qizil, sap-sariq, ko'm-ko'k
 - C) Ibora keltirish: sho'x bola yerga ura ko'kka sapchiydigan bola
 - D) Unlilarni cho'zish: kaaatta, jiiicha, balaaand.

3)Ozaytirma daraja:

A)Morfologik usul: (-ish,-mtir,-imtir.)

B)Sintaktik usul(sal,picha,nim, hiyol,+oddiy daraja.

4) Qiyosiy daraja: roq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi,1997 y., 9-son, 225-modda ; 2013 y., 41-son 543-modda.

2) Ona tili 6-sinf darsligi N.MAHMUDOV A.NURMONOV A.SOBIROV
D.NABIYEVA.